

Obraz inteligencji i mieszczaństwa w literaturze Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego

Obraz inteligencji i mieszczaństwa należy do najważniejszych zagadnień literatury Młodej Polski oraz dwudziestolecia międzywojennego. Po rewolucji przemysłowej oraz po upadku powstania styczniowego następował intensywny rozwój miast, rosło znaczenie inteligencji i mieszczaństwa, a jednocześnie pojawiały się pytania o to, która warstwa społeczna będzie zdolna odbudować niepodległe państwo polskie. Pisarze bardzo często oceniali przedstawicieli tych środowisk krytycznie, wskazując na ich bierność, egoizm, brak odpowiedzialności oraz niezdolność do podjęcia wielkich wyzwań narodowych. Jednocześnie niektórzy twórcy kreowali wzorzec inteligenta jako człowieka gotowego do poświęceń i służby społeczeństwu.

Jednym z najważniejszych utworów ukazujących mieszczaństwo jest „Moralność pani Dulskiej” Gabrieli Zapolskiej. Autorka przedstawia rodzinę Dulskich jako przykład typowej mieszczańskiej obyczajowości. Tytułowa bohaterka jest właścicielką kamienicy, która stanowi źródło jej dochodów. Kieruje się wyłącznie własnym interesem, traktując lokatorów bezdusznie i przedmiotowo. Bez skrpułów podwyższa czynsze, a kiedy jedna z lokatorek staje się bohaterką skandalu, natychmiast wyrzuca ją z mieszkania, obawiając się o własną opinię. Dulska jest osobą skąpą, egoistyczną, zakłamaną i obłudną. Dbą przede wszystkim o pozory, dlatego elegancko ubiera się jedynie wtedy, gdy wychodzi na ulicę. Nie posiada większego wykształcenia, często używa słów, których znaczenia nie rozumie. Zapolska stworzyła pojęcie „dulszczyny”,

oznaczające zakłamanie, obłudę moralną, przywiązanie do pozorów oraz podporządkowanie wszystkich wartości korzyściom materialnym.

Krytyczny obraz inteligencji odnajdujemy w „Weselu” Stanisława Wyspiańskiego. Przedstawicielami tej warstwy są między innymi Pan Młody, Poeta, Dziennikarz, Radczyni oraz młode inteligentki – Zosia i Haneczka. Autor zarzuca inteligencji powierzchowne zainteresowanie chłopami oraz brak rzeczywistego zrozumienia problemów wsi. Inteligenci fascynują się folklorem, strojem ludowym i obrzędami, jednak ich zainteresowanie ma charakter chwilowej mody, określanej mianem chłopomanii lub ludomanii. Nadal postrzegają wieś jako idylliczną krainę spokoju i szczęścia, nie dostrzegając ciężkiej pracy oraz trudnych warunków życia chłopów.

Wyspiański ukazuje także głęboką przepaść dzielącą inteligencję i chłopów. Obie grupy nie potrafią się porozumieć ani wspólnie działać dla dobra narodu. Wyrazem tego są słowa: „Wyście sobie, a my sobie, każdy sobie rzepkę skrobie”. Inteligencja uważa się za naturalnego przywódcę społeczeństwa, jednak okazuje się niezdolna do podjęcia odpowiedzialności za los kraju. Brakuje jej zdecydowania, odwagi oraz umiejętności przewodzenia. W rezultacie nie potrafi wykorzystać gotowości chłopów do walki o niepodległość.

W dwudziestoleciu międzywojennym krytyka mieszczaństwa staje się jeszcze bardziej zdecydowana. Julian Tuwim w wierszu „Mieszkańcy” przedstawia mieszczaństwo jako środowisko pogrążone w monotonii, schematyzmie i duchowej pustce. Bohaterowie utworu żyją wyłącznie sprawami materialnymi, troszcząc się jedynie o własny majątek oraz wygodne życie. Ich codzienność jest powtarzalna, pozbawiona refleksji i wyższych wartości. Tuwim ukazuje ich jako ludzi biernych, ograniczonych oraz pozbawionych indywidualności.

Podobne przesłanie zawiera wiersz „14 lipca”. Poeta przypomina, że mieszczaństwo odegrało kiedyś ważną rolę

podczas rewolucji francuskiej, jednak współcześnie utraciło dawną energię. Stało się warstwą zachowawczą, bojaźliwą i wygodnicką. Mieszczanie popierają jedynie takie poglądy polityczne, które w danym momencie gwarantują im bezpieczeństwo oraz zachowanie dotychczasowej pozycji społecznej. Zdaniem Tuwima taka postawa prowadzi do społecznego kryzysu i może stać się przyczyną kolejnych gwałtownych przemian.

Krytyczny stosunek do inteligencji odnajdujemy również w twórczości Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. W wierszu „Tatuś” poeta przedstawia inteligenta znudzonego życiem, który wprawdzie dostrzega jego monotonię, lecz nie chce niczego zmieniać, ponieważ ceni własną wygodę. Jest człowiekiem biernym, uległym, skłonny do kompromisów i unikającym odpowiedzialności. Gałczyński pokazuje, że inteligencja coraz bardziej upodabnia się do mieszczaństwa, przejmując jego egoizm i konformizm.

Podobne wnioski płyną z utworu „Ludowa zabawa”. Inteligenci są przekonani o własnej wyjątkowości, wiedzy i posłannictwie, jednak nie potrafią wykorzystać swoich możliwości dla dobra społeczeństwa. Ich działalność okazuje się bezowocna, a wielkie słowa nie znajdują potwierdzenia w czynach. Równie pesymistyczny obraz przynoszą wiersze „Wciąż uciekamy” oraz „Śmierć inteligenta”. Bohaterowie marzą o wielkich ideach i zmianie świata, lecz nie zdobywają się na działanie. Inteligent pozostaje człowiekiem, który „chciałby, mógłby, gdyby”, lecz nigdy nie realizuje swoich planów. Wszystkie te utwory ukazują inteligencję jako środowisko pogrążone w bierności, bezradności i niespełnieniu.

Negatywny obraz mieszczaństwa odnajdujemy także w powieści „Granica” Zofii Nałkowskiej. Reprezentantką tej warstwy jest Cecylia Kolichowska – właścicielka kamienicy odziedziczonej po mężu. Bohaterka żyje otoczona przedmiotami, których nieustannie przybywa. Jej zagracony salon symbolizuje nadmierne przywiązywanie do rzeczy materialnych oraz brak

dobrego smaku. Kolichowska jest stanowcza, często bezwzględna i kieruje się przede wszystkim własnym interesem. Zdaje sobie sprawę z niesprawiedliwości społecznej, jednak nie zamierza niczego zmieniać, ponieważ nie chce ponosić osobistych kosztów poprawy sytuacji innych ludzi. Jej słowa: „Ja tylko nie chcę sama jedna cierpieć za to, że świat jest urządony źle” doskonale oddają egoizm i wygodnictwo tej warstwy społecznej.

Odmienny problem podejmuje Maria Dąbrowska w „Nocach i dniach”. Autorka przedstawia proces kształtowania się polskiej inteligencji wywodzącej się ze zubożałego ziemiaństwa. Losy rodzin Niechciców i Ostrzeńskich pokazują, że wielu przedstawicieli dawnej szlachty utraciło majątki wskutek powstania styczniowego, konfiskat, uwłaszczenia chłopów lub nieumiejętnego gospodarowania. Ojciec Bogumiła Niechcica został zesłany za udział w powstaniu, natomiast rodzina Barbary Ostrzeńskiej utraciła majątek z powodu rozrzutności Jana Ostrzeńskiego. Dawni ziemianie przenoszą się do miast, gdzie dzięki wykształceniu próbują zdobyć nową pozycję społeczną. Dąbrowska pokazuje w ten sposób rodowód polskiej inteligencji jako warstwy wykształconej, lecz często pozbawionej majątku i zmuszonej do życia z własnej pracy umysłowej.

Wyjątkowe miejsce w kreowaniu wzorca inteligenta zajmuje twórczość Stefana Żeromskiego. W swoich utworach pisarz stworzył model inteligenta społecznie zaangażowanego, kierującego się poczuciem obowiązku i gotowego do poświęceń.

W „Doktorze Piotrze” główny bohater, Piotr Cedzyna, dowiaduje się, że jego ojciec zdobywał pieniądze na jego wykształcenie, wykorzystując robotników. Piotr postanawia spłacić moralny dług wobec skrzywdzonych ludzi, podejmując pracę za granicą. Wybiera obowiązek wobec społeczeństwa zamiast życia rodzinnego i osobistego szczęścia. Jest bezkompromisowy, uczciwy oraz przekonany, że inteligencja powinna służyć całemu społeczeństwu.

Podobny ideał reprezentuje Stanisława Bozowska z noweli „Siłaczka”. Młoda nauczycielka świadomie wybiera pracę na prowincji, gdzie chce szerzyć oświatę wśród najuboższych. Żyje w biedzie, poświęca zdrowie i własne życie dla realizacji swoich ideałów. Przeciwstawiona zostaje Pawłowi Obareckiemu, który porzucił dawne ideały i podporządkował się wygodnemu życiu. Bozowska pozostaje symbolem inteligenta służącego społeczeństwu bez względu na osobiste koszty.

Najpełniejszym uosobieniem tego wzorca jest doktor Tomasz Judym z „Ludzi bezdomnych”. Bohater pochodzi z ubogiej rodziny i dzięki własnej pracy zdobywa wykształcenie. Czuje moralny obowiązek pomagania najbiedniejszym warstwom społecznym – robotnikom i chłopom. Dla realizacji tej misji rezygnuje z miłości Joasi Podborskiej oraz możliwości założenia rodziny. Judym jest idealistą, człowiekiem bezkompromisowym, który uważa, że ma do spłacenia „dług” wobec środowiska, z którego się wywodzi. Łączy cechy bohatera romantycznego i pozytywistycznego – z jednej strony kieruje się uczuciem oraz poczuciem misji, z drugiej wierzy w społeczną pracę i odpowiedzialność za innych.

Problem odpowiedzialności inteligencji za los państwa podejmuje także „Przedwiośnie”. Główny bohater, Cezary Baryka, przybywa do odrodzonej Polski z nadzieją odnalezienia wielkiej idei, której warto poświęcić życie. Poznaje przedstawicieli różnych środowisk społecznych i politycznych, między innymi Szymona Gajowca, zwolenników rewolucji oraz ziemiaństwo. Dochodzi jednak do przekonania, że żadna z istniejących grup nie jest przygotowana do skutecznego kierowania państwem. Inteligencja okazuje się podzielona, niezdecydowana i pozbawiona wspólnego programu działania. Baryka pozostaje człowiekiem poszukującym własnej drogi, rozczarowanym rzeczywistością odrodzonej Polski.

Literatura Młodej Polski i dwudziestolecia międzywojennego przedstawia więc dwa zasadnicze obrazy inteligencji i mieszczaństwa. Mieszczaństwo najczęściej ukazywane jest jako

Środowisko egoistyczne, zakłamanie, materialistyczne i przywiązane do wygodnego życia, czego przykładami są pani Dulski, bohaterowie wierszy Tuwima oraz Cecylia Kolichowska. Inteligencja natomiast przedstawiana jest dwójako. Z jednej strony Wyspiański, Tuwim czy Gałczyński ukazują jej bierność, konformizm i niezdolność do przewodzenia społeczeństwu. Z drugiej strony Stefan Żeromski kreuje wzorzec inteligenta idealisty, gotowego poświęcić własne szczęście dla dobra innych ludzi. Dzięki temu literatura przełomu XIX i XX wieku staje się nie tylko krytyką współczesnych elit, lecz także próbą odpowiedzi na pytanie, jakimi wartościami powinna kierować się warstwa odpowiedzialna za przyszłość narodu i państwa.

Jeśli szukacie pomocy w napisaniu własnej pracy - potrzebujecie korepetycji, konsultacji to polecamy stronę [pisanie prac](#) - fachowa pomoc w pisaniu prac - oczywiście tylko w granicach prawa.